

Recensio

E.M.F. KOCH, *De kloosterpoort als sluitpost? Adellijke vrouwen langs Maas en Rijn tussen huwelijk en convent, 1200-1600*, (Maaslandse Monografieën, dl. LVII), Leeuwarden, Mechelen, 1994, XXXI-293 pp., prijs f 49.50. Besteladres: Stichting Maaslandse Monografieën, Boschstraat 73, NL-6211 AY Maastricht.

Na een inleidend hoofdstuk, waarin het gebied en de periode worden afgebakend en werkwijze en bronnen van het onderzoek worden aangegeven, volgt in hoofdstuk twee onder andere een korte historische schets van de besproken kloosters: het kapittel van Sint Salvator te Susteren, het kapittel te Elten, het kapittel te Thorn, het norbertinessenklooster, later wereldlijk stift, Bedburg, het norbertinessenklooster van Sint Gerlach te Houthem, de cisterciënzer Munsterabdij te Roermond, het cisterciënzer vrouwenklooster Ter Hunnepe, het norbertinessenklooster te Zennewijnen, het norbertinessenklooster te Keizersbosch, het cisterciënzer vrouwenklooster Gravendaal en het norbertinessenklooster te Nijmegen. De kleine helft van deze kloosters was constant of tijdelijk van norbertijner signatuur.

De bewoonsters van al deze kloosters waren praktisch allemaal van adellijke afkomst. De meeste kloosters 'recruteren' in de direct omliggende regio. Men treft meerdere familieleden aan in een klooster, die dan ook weer verwanten hebben in de andere kloosters. De verbondenheid met de omliggende families verankert de conventen hecht in hun maatschappelijke omgeving. Het voortbestaan van de conventen is afhankelijk van deze inbedding. Religieuze gemeenschappen en de omliggende lekenwereld zijn niet twee los van elkaar staande grootheden. In deze relatie spelen spirituele steun, bescherming, prestige en economische afhankelijkheid een rol.

Door de nauwe samenhang met de adellijke omgeving krijgt de kloosterlijke observantie heel eigen accenten. In alle stift en kloosters hebben de monialen privé-bezit. Het kloosterslot, het gemeenschappelijk leven en de reguliere kleding zijn zaken waaraan niet in alle kloosters even strikt de hand wordt gehouden. De religieuzen zelf beschouwen dit niet als verslapping van de regel, zij volgen naar hun idee regels en leefgewoonten die zij van oudsher kennen.

De kernvraag waar de auteur zich mee bezighoudt luidt: waarom treden in de late middeleeuwen adellijke vrouwen in een klooster of stift? En hoe is de grote omvang van dit fenomeen te verklaren? Uitermate zorgvuldig onderzoekt Esther Koch alle mogelijkheden, variërend van de 100% vrijwillige keuze voor het kloosterleven vanwege het fascinerende van het armoede-ideaal tot een praktisch geplande intrede door ouders en familie. Met groot gevoel voor nuances weegt zij ook het verschil en de overeen-

komst tussen de beide levensstaten voor adellijke vrouwen af, de gehuwde staat en de intrede in het klooster. Van de in het kerkelijk recht benadrukte vrijheid was er al heel weinig sprake. Dit geldt voor beide levenssituaties, maar valt vooral op voor de kloosterintredingen op zeer jeugdige leeftijd (bijvoorbeeld 2 jaar). Ook is er een duidelijke samenhang tussen het aantal dochters in een gezin en het aantal intredingen in de conventen. Dit alles doet vermoeden dat financiële aspecten bij de intrede van adellijke vrouwen een niet onbelangrijke rol spelen. In feite kwam het hier op neer, dat een dochter in een convent plaatsen voordeliger was dan haar uit te huwelijken. Weliswaar kon het bedrag voor het onderhoud van een religieuze in een enkel geval hoog oplopen bij het bereiken van een hoge leeftijd, maar na overlijden kwamen de rente, de dos of de erfenis meestal terug aan de familie, zodat het familiebezit op peil bleef. De auteur heeft, zich baserend op onderzoek in talloze archieven, overtuigend aangetoond dat intrede in het klooster een verstandelijke sluitpost was op de begroting van de adellijke economie, maar ook dat dit geheel paste in de sociologische en kerkstructurele situatie van die adellijke tijd. Dat daardoor de religieuze dimensie geheel verloren zou gaan, wil de auteur allerminst zeggen. Het werk is echter bijzonder onthullend en overtuigend.

Het boek, dat als proefschrift verdedigd werd aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, wordt afgesloten met drie bijlagen. *Bijlage 1: Lijst van kanunnikessen en monialen alfabetisch gerangschikt naar convent.* In deze bijlage wordt verwezen naar een bijgevoegde diskette met vaak zeer uitvoerige informatie over de religieuze adellijke vrouwen. Deze diskette is een boek op zich en geeft 376 bladzijden weer. *Bijlage 2: Recruitering van de conventen.* Hieruit blijkt dat kloostervrouwen uit burgerlijke milieus in de onderzochte conventen praktisch niet voorkwamen. *Bijlage 3: Goederen geschonken door familie aan religieuzen.* Hieruit komt duidelijk naar voren dat na 1300 de uiteindelijke bestemming van het goed dat aan adellijke religieuze vrouwen is meegegeven vooral de familie is.

Nog een enkele bemerking bij blz. X tot en met XIV: *Huwelijksvoorwaarden, vermeldingen van bruidsschat en erfdelingen.* De markering van ongepubliceerde en gepubliceerde archieven is te weinig opvallend. Op blz. 93, tweede regel, wordt gesproken over onreguliere kleding. In de samenhang doet dit wat merkwaardig aan, waarschijnlijk wordt er bedoeld reguliere kleding.

Slotopmerking: de vrouwenkloosters hebben het in de premonstratenzer orde nooit gemakkelijk gehad. Toch wisten ze zich te handhaven, niet zoezeer vanwege de stimulerende werking van de leiding van de orde, maar omdat ze pasten in de laatmiddeleeuwse samenleving. De auteur heeft daardoor een hoogst verdienstelijk stuk feministische historiografie geleverd, dat belangrijk is voor verder onderzoek op dit gebied.